

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԻՒՆ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

Կիլիկիոյ հայերէ գատարկումէն ետք՝ այս երկու եզրերուն զուգորդութիւնը դուրսէն առարկայօրէն դիտողի մը տարօրինակ պիտի թուէր թերեւս։ Հիշեցնելով համար պատմական թանկագին յիշատակներով նուիրականացած Կիլիկեան Աթոռը, պահ մը մեծ եղեռնին տուած ահաւոր ցնցումէն յետոյ վերահաստատութեան յոյսը տալէ ետք, այսօր տարաշխարհիկ տունկի մը կը նմանի Ասորիքի հողին վրայ նետուած։ Կիլիկիոյ մեր տունը զրաւուած, ու մենք վարձակալ թափառական, որ սակայն մեր բնիկ տան անունը կը պտտցնենք մեզի հետ։ Ու թերեւ իմաստնագոյնն ալ ատ է։ Ճիշտ է թէ որքան ատեն որ իրաց վիճակը ներկայիս պէս մնայ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ՝ Կաթողիկոսութեան «Կիլիկիոյ» մակդիրը պատմական յիշատակ մը պիտի մնայ լոկ, ինքնութիւնը չուրանալու նախանձախնդրութեան ցուցանակ մը, կորսուած իրաւունքի մը տիրութեան ստորասութիւն մը։

Կացութիւնը առնելով եղածին պէս՝ Կիլիկիոյ Աթոռը իրականին մէջ կարելի է կոչել Ասորիքի Աթոռ կամ Անտիոքի Աթոռ — բնդհանուր քրիստոնէութեան համար պանծալի՝ հնութիւն մը այս ալ։ Սակայն ոչ։ Աթոռը Կիլիկեան է՝ կանուխ է տակաւին այս կէտին մէջ վերջնականօրէն համակերպելու յետ պատերազմեան մեր ճակատագրին։ Մայր Աթոռն ալ ժամանակին յուսահատական վիճակներու մասնուեցաւ և իր հօտին հետ թափառական ինկաւ։ Բայց յետոյ վերադարձաւ իր տունը։ Պատմութիւնը հապճեպ դատումներու հետ հաշտ չէ։

Պատմական իր արժէքը պահպանելու և իր ներկայ դերը ստանձնելու համար Կիլիկեան Աթոռը, յանձին իր Աթոռակալին Վեհափառ Տ. Սահակ Սրբազանի, վերջին քանի մը տարիներուն նշանակելի քայլեր առաւ և վերակենդանութեան նոր դարազուլ մը բանալու վրայ է։ Թեմերու կազմակերպութեան և կաթողիկոսարանի մը հաստատման համար թափուած ջանքերը յաջողութեամբ պսակուեցան։ Առաջինը՝ կարելի եղաւ զլիաւորաբար Ս. Աթոռոյս երջանկայիշատակ Պատրիարքին Դուրեան Սրբազանի և իր Միաբանութեան իմաստութեան

և բարեացակամութեան շնորհիւ, ըստ որում Պէյրութի, Դամասկոսի և Լաթաքիոյ հնօրեայ տեսչութիւնները իրենց եկեղեցիներով և դպրոցական շէնքերով առժամաւ պէս թողուեցան Կիլիկեան Աթոռին, և այս կերպով վերջ տրուեցաւ անպատեհ խաչածեմներու: Տեսչութիւնները վերածուեցան առաջնորդական հինգ թեմերու և ունեցան իրենց կաթողիկոսական փոխանորդները: Երկրորդը, կաթողիկոսարանի մը հաստատումը, հնարաւոր եղաւ նիւթական օժանդակութեամբը Մերձաւոր Արեւելքի Հիմնարկութեան (նախկին Րիլիֆ) որ Կաթողիկոսութեան տրամադրեց Անթիլիասի մէջ ընդարձակ կալուած մը և դպրեմանքի մը հաստատման համար պիւտճէ մը: Աթոռը կարևոր նիւթական օժանդակութիւններ ապահովեց նաև ազգ. բարերար Տիար Կ. Մելքոնեանէ, և Կիւլպէնկեան ինչպէս նաև Գարակէօզեան եղբայրներէ: Գալբեմանքը բացուեցաւ այս ուսումնական տարւոյն սկիզբը, Հոգ. Տ. Շահէ Վարդապետ Գասպարեանի նման պատրաստուած և բարձր կարողութիւններով օժտուած եկեղեցականի մը տեսչութեամբ: Եւ համադրող կազմակերպական այս մեքենան արդիւնաւորապէս շարժման մէջ դնելու նպատակաւ, և իրմէ ետքն ալ անոր օգտակարապէս աշխատիլը ապահովելու և տեւականացնելու մտադրութեամբ Վեհափառ Կաթողիկոսը 1928-ին իրեն աթոռակից ընտրեց Անկիւրիոյ Առաջնորդ Տ. Բարզէն Սրբ. Եպիսկոպոսը: Բարզէն Սրբազան երկու տարի սպասեց Երուսաղէմի մէջ՝ մինչեւ որ Կիւլպէնկեան Լ'նծայարանի սաները չընձաւարտ հանեց: Երկու տարուան այս սպասման ընթացքին՝ Բարզէն Սրբազան զործակցեցաւ շարունակ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին՝ շատ կարեւոր դեր կատարելով եղած կարգադրութեանց մէջ: Անցեալ տարի Բարզէն Սրբազանի Երուսաղէմի մէջ ա՛յնքան արդիւնաւորապէս կատարած զործը, Հոգեւոյս Դուրեան Պատրիարքի առաջնորդութեամբ՝ հանդրուանի մը հասաւ:

Դա՛ռն է յիշատակել՝ Դուրեան մեծ Պատրիարքը վախճանեցաւ. Բարզէն Սրբազան Միաբանութեան հետ ցուրտ հողին յանձնեց անոր մարմինը, անձամբ հանդէսեցնելով անոր զուլթը գերեզմանի հողէ բարձին վրայ: Շատ չանցած Կիւլպէնկեան սաները իրենց չընձն աւարտած՝ կուսակրօն քահանայ ձեռնադրուեցան: Սիւն իր չորրորդ տարին լրացուց: Եւ Բարզէն Սրբազան իր կատարած զործին համար զոհ, իր փակած շիրմին համար դառնացած՝ մեկնեցաւ Սուրիա, ուր քրիստոսադիր պարտականութիւնը զինք կը կանչէր: Այս տարի մարտին հայրապետական կոնդակով Բարզէն Սրբազան ստացաւ արքութեան տիտղոս, երբ այլևս հաստատուած էր Անթիլիասի մէջ:

Յարուցուած կարգ մը մանր բայց անտեղի և անհիմն դժուարութիւններէ ետք՝ եղած բոլոր պատրաստութեանց լրման և զործին հաստատութեան պսակը եղան՝ նախ՝ ընտրեալ Աթոռակիցին օծումը Ն. Ս. Օծութիւն Տ. Սահակ Կաթողիկոսի կողմէ, որ տեղի ունեցաւ Հալէպի Ս. Փառասուն Մանկանց Եկեղեցւոյն մէջ, փառաւոր հանդիսութիւններով, Ապրիլի 26-ին կիրակի առաւօտեան, և երկրորդ՝ Ազգ. Եկեղեցական Համադումարի մը կոչումը և բացումը՝ Վեհափառ Կաթողիկոսին կողմէ:

Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը եկեղեցական վարչութեան կանոն մը չունի: Սակայն իմաստուն կարգադրութիւն մը բխած է Աթոռին իշխանութենէն այդ մասին ալ, ինչպէս կ'իմանանք Վեհափառ Սահակ Կաթողիկոսին ճառէն: Ծրագրուած է ստեղծել երկու ժողովներ. մին Ազգ. Եկեղեցական Համադումար,

պէտք եղած ատեն զուսմարելու համար, եկեղեցականներէ և աշխարհականներէ կազմուած, և համապատասխանող Կիլիկիոյ Կաթողիկոսներու նախորդ ընտրութեանց պատգամաւորական ժողովներուն, և միւսը՝ թեմակալներէ և կարող եկեղեցականներէ կազմուած ժողովը, որ տարին մէկ կամ ըստ հարկին երկու անգամ պիտի զուսմարուի Կաթողիկոսարանին մէջ կանոնաւորաբար:

Պէտք մըն էին այս ժողովները ի հարկէ, երկրորդը մանաւանդ: Վասնզի որքան ալ Աթոռակալ Կաթողիկոսը (կամ այժմու պարագային Աթոռակից զոյգ Հայրապետները) վերին հեղինակութիւնն ու իշխանութիւնն է՝ եկեղեցականներու ժողով մը անհրաժեշտ է իր շուրջ՝ աւելի արդիւնաւոր և աւելի իմաստուն կերպով առնելու համար իր քայլերը: Հինէն է հայրապետներու քով հաւաքուող այս ժողովին սկիզբը: Գ. դարուն Ափրիկէի մէջ Կարթագինէի եպիսկոպոսապետը կը գործէր երկրին եպիսկոպոսներու ժողովին ուղղութեամբ: Այդ ժողովները այն ատեն մինչև իննսուն և աւելի եպիսկոպոս անդամներ կ'ունենային: Նոյնն էր պարագան Հռոմի և Ալեքսանդրիոյ աթոռներուն համար: Այս դրութիւնը մինչև հիմայ այս կամ այն կերպի զանազանութիւններով պահուած է ուղղափառ եկեղեցիներու մէջ, և եկեղեցիի ու նուիրապետութեան ըմբռնումին պահանջած լաւագոյն դրութիւնն է ապահովաբար:

Քանի մը տողով համառօտ այս ակնարկը Կիլիկիոյ Աթոռին վերջին միջանի տարիներուն կրած դիմացելու մննքուն վրայ՝ որոնց մանրամասնութիւնները օրըստօրէ լրագրական կերպերուն համաձայն տեղեկագրուեցան սուրիական հայաթերթերու մէջ՝ և որոնք հանգամանօրէն ներկայացուած են մեր մասնաւոր թղթակցութեամբ՝ Ալոնի ներկայ թիւին տարբեր էջերուն վրայ, կը ցուցնէ յոյժ մխիթարական երևոյթ մը. միշտ խօսուած ու խօսուելիք Բարեկարգութիւնն է որ իբր շարժում ինքզինք կը ցուցնէ Հյւսիս Արեւելեան մէջ՝ Կիլիկիոյ Աթոռին շուրջ: Անշուշտ այս քանի մը նախնական և սահմանափակ քայլերը ամբողջ բարեկարգութիւնը չեն կազմեր. բնաւ: Բայց եկեղեցւոյն խղճմտանքին արթնութեան պահերուն զալուստը աւետող նշաններէն են ատոնք: Վասնզի պէտք չէ մոռնալ՝ որ բարեկարգութիւնը ո՛չ սկիզբ ունի և ո՛չ վախճան: Բարեկարգութիւնը Վրիստոսով կը սկսի և պիտի տևէ որքան որ եկեղեցին պիտի տևէ: Միայն թէ ժամանակներ կան՝ ուր մարդոցմէ շատեր եկեղեցիի մէջ կը քնանան, և ժամանակներ՝ ուր շատեր արթուն են:

Կիլիկիոյ Աթոռին այս վերակազմութեան մէջ անշուշտ կայ ազգային կեանքի ամբացման շարժառիթը, ժողովուրդին իբր հայ ժողովուրդ միաձոյլ պահպանման տեսակէտէն, որ կը մղէ գմեզ, Մեծ Եղեռնէն վերապրողներս, փարիլ այն ապաւէնին՝ որ մեր գոյութիւնը պիտի երաշխաւորէ իբր հայ, մեզի բնակակից տարբեր ազգերու հանդէպ: Բայց անհունապէս աւելի արժէք կը ներկայացնէ այս շարժումը՝ անոր համար որ քրիստոնէական կեանքի նորոգութեան մը կ'աւազանորդէ մեզ. եկեղեցին իր իսկական դերին մէջ դնելու կը միտի. կը ձկտի սփիւռքի մեր մնացեալ ժողովուրդի կարևոր մէկ մասին, Սուրբոյ հատուածին մէջ արծարծել Աւետարանի ոգին, Վրիստոսը, որ մեր փրկութիւնն է և կեանքը՝ ազգովին թէ անհատապէս: Կը ջանայ վերջապէս զօրացնել այն պանծալի հաստատութիւնը՝ որ միակ լասան է մեզ դէպի այդ փրկութիւնը և կեանքը տանող:

Սուրբիոյ հայ ժողովուրդը կը հաւատանք թէ կը հասկնայ ասիկա զիտակցաբար թէ բնագոյրէն . ատոր համար է որ եթէ նիւթապէս բան մը գրեթէ չըրաւ կարեւոր այս գործին համար՝ զէթ բարոյապէս ընդառաջեց ու խանդավառուեցաւ, երբ իր հոգեւոր իշխանութիւնը ըրաւ ձեռնարկներ, որոնք յաջողութեամբ կը պսակուին՝ վեհափառ Սահակ Սրբազանին և իր Աթոռակցին, և անոնց գործակից եպիսկոպոսներու և եկեղեցականաց ջանքերուն, բարերարներու վեհանձն առատաձեռնութեան և ժողովուրդին իմաստուն և բարեկարգ վերաբերմունքին շնորհիւ :

Առանց մէկդի դրած ըլլալու ակնկալութիւնը ապագայի այն օրուան՝ յորում Ընդհանրական Հայրապետութեան «Ամենայն Հայոց» մակդիրը լիովին գործնականացած պիտի ըլլայ աւելի միասնականացնելու համար Հյց. Եկեղեցին՝ մենք Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ներկայ յաջողութեան լրման և տեւականացման համար ի սրտէ բաղձացող և ազօթող ենք : Ասոր փաստը տուած է արդէն Ս. Յակոբեանց Միաբանութիւնը : Կը հաւատանք թէ Հյց. Եկեղեցւոյ մէջ դէպի յառաջ, դէպի վեր, դէպի Բրիտանոս առնուած ո՛րեւէ քայլ այդ միասնականութեան զաղափարին նպաստ բերող քայլ մըն է ինքնին :

Ուրախութեամբ և լաւազոյն մաղթանքներով կ'ողջունենք Սուրբիոյ Հայութեան մէջ յառաջ եկած Եկեղեցւոյ պայծառացման ապացոյցներ եղող այս երեւոյթները : Մանաւանդ մեր խնդակցութիւնները և շնորհաւորութիւնները կը մատուցանենք Նոյն Ս. Օծութեանց, Տ. Սահակ և Տ. Բաբգէն կաթողիկոսներու ինչպէս նաև Գեր. Եպիսկոպոսներու և ամբողջ Եկեղեցականաց Դասուն՝ կարողութեան և առաւել յաջողութեանց ջերմազին իղձերով :

Սիւն իր նախկին Սրբազան Խմբագրին երախտապարտ սրտի պարտքն ալ ունի մասնաւորապէս : Տէրը հաստատ պահէ իր Աթոռը և երկար կեանքով մը պտղաբերէ իր աստուածամուէր ջանքերը այս նոր ու պատասխանատու գործին մէջ :

Թո՛ղ ապրի Հայաստանեայց Եկեղեցին անձնուէր առաջնորդներով :

Տ. Վ.

